Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

# TIBBIYOT FALSAFASI MOHIYAT, TARIX VA ZAMONAVIY MUAMMOLAR

**Bahromov Jasurbek Iqbojon o'g'li**
**Sarvar Botirov Bahrom o'g'li**
Toshkent davlat tibbiyot universiteti
Ijtimoiy fanlar kafedrasi
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20036837

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada tibbiyot falsafasining mohiyati, tarixi va zamonaviy muammolari keng ko'lamda o'rganiladi. Tibbiyot falsafasi tibbiy bilimning epistemologik asoslarini, kasallik va salomatlik tushunchalarini, shifokor-bemor munosabatlarining axloqiy jihatlarini va tibbiy amaliyotdagi metodologik masalalarni qamrab oluvchi ko'p qirrali fan sohasidır. Maqolada antik davrdan to hozirgi zamonaviy tibbiyotga qadar bo'lgan falsafiy fikrlar evolyutsiyasi tahlil qilinib, bioetikaning asosiy tamoyillari, sun'iy intellektning tibbiyotdagi o'rni hamda tibbiy qarorlar qabul qilishdagi falsafiy muammolar yoritiladi.

**Kalit so'zlar:** tibbiyot falsafasi, bioetika, salomatlik, kasallik, epistemologiya, shifokor-bemor munosabati, tibbiy etika, zamonaviy tibbiyot.

## I. Kirish

Tibbiyot falsafasi — bu tibbiyotning nazariy va amaliy asoslarini chuqur o'rganuvchi, uning mohiyatini, maqsadlarini va metodologiyasini tahlil qiluvchi falsafiy fan sohasidır. U tibbiyot bilan falsafaning kesishmasida yuzaga kelib, kasallik nima, salomatlik nima, shifokor nima uchun davolaydi va u qanday bilimga asoslanib harakat qiladi, degan fundamental savollarga javob qidiradi.

Insoniyat tarixi davomida shifobaxshlik va falsafa doimo birgalikda rivojlanib kelgan. Qadimgi Yunonistonda Gippokrat, Platon va Arastu tibbiyot va falsafani bitta intellektual izlanish doirasida ko'rganlar. O'rta asrlarda Ibn Sino kabi mutafakkirlar tibbiy bilim va falsafiy tafakkurni bir-biridan ajratib bo'lmaydigan birlik sifatida ko'rib chiqqanlar. Zamonaviy davrda esa tibbiyot falsafasi mustaqil fan sohasi sifatida shakllangan bo'lib, u bir necha asosiy yo'nalishlarni o'z ichiga oladi.

Tibbiyot falsafasining dolzarbligi bugungi kunda yanada oshib bormoqda. Biotexnologiyaning jadal rivojlanishi, genom tahrirlash imkoniyatlari, sun'iy intellektning tibbiyotga kirishi, global pandemiyalar — bularning barchasi chuqur falsafiy tahlilni talab qiladi. Shifokor faqat texnik bilim egalagi bo'lib qolmay, etik va falsafiy jihatdan ham yetuk bo'lishi lozim.

## Ii. Tibbiyot falsafasining tarixi va rivojlanishi

### 2.1. Antik davr: Tibbiyot va Falsafaning Birligi

Tibbiyot falsafasining ildizlari qadimgi sivilizatsiyalarga, xususan qadimgi Yunoniston va Sharq madaniyatlariga borib taqaladi. Miloddan avvalgi V asrda yashagan Gippokrat (460—377 yillar) tibbiyotni din va sehrdan ajratib, uni kuzatish va mantiqiy tahlilga asoslangan fanga aylantirdi. U "Tabiat haqida" va "Prognoz" kabi asarlarida kasallikning tabiiy sabablari borligini ta'kidladi va emprizmning tibbiyotdagi asoslarini qo'ydi.

Platon (428—348 yillar) tibbiyotni nafaqat tanani, balki ruhni ham davolash san'ati deb hisoblagan. Uning ta'limotida ruh va tana bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, tananing kasalligi ko'pincha ruhning muammolaari bilan bog'liq deb ko'rilgan. Bu yondashuv psixosomatik tibbiyotning falsafiy asosi bo'lib xizmat qilgan.

Arastu (384—322 yillar) esa teleologik yondashuvni tibbiyotga tatbiq etgan — ya'ni har bir organ va jarayonning ma'lum bir maqsadi borligini ta'kidlagan. Uning funksional biologiyasi asrlar davomida tibbiy tafakkurga ta'sir ko'rsatgan. Arastu shuningdek empirik kuzatishning muhimligini ta'kidlab, tibbiyotni tajriba va mantiqning sintezi sifatida ko'rgan.

2.2. O'rta Asrlar: Ibn Sino va Sharq Tibbiyot Falsafasi

O'rta asrlarda islom olami tibbiyot falsafasini yangi darajaga ko'tardi. Abu Ali ibn Sino (980—1037) — Abu Ali al-Husayn ibn Abdulloh ibn Sino — nafaqat buyuk tabib, balki buyuk faylasuf hamdir. Uning "Al-Qonun fit-tibb" (Tibbiyot qonunlari) asari besh jilddan iborat bo'lib, tibbiy bilimni tizimlashtirgan va asrlar davomida Sharq va G'arbda darslik vazifasini o'tagan.

Ibn Sino kasallikning mohiyatini tushunishda Arastu ta'limotini rivojlantirib, tana va ruhning o'zaro ta'siri haqidagi nazariyani yanada chuqurlashtirdi. U psixologik holatlarning jismoniy kasalliklarga ta'sirini o'rgangan va bir qator psixosomatik kasalliklarni tavsiflab, ularni davolash usullarini ishlab chiqqan. Ibn Sinoning kasallik haqidagi tushunchasi universal va juz'iy sabablar o'rtasidagi munosabatni tahlil qilishga asoslangan edi.

Al-Forobiy ham tibbiyot falsafasiga muhim hissa qo'shdi. U tibbiyotni amaliy falsafaning bir qismi sifatida ko'rib, uni siyosat va axloq bilan bog'ladi. Al-Forobiyning fikriga ko'ra, sog'lom jamiyat uchun sog'lom fuqarolar zarur, shuning uchun tibbiyot ijtimoiy ahamiyatga ega falsafiy faoliyatdir.

2.3. Yangi Davr: Ilmiy Inqilob va Tibbiyotning O'zgarishi

XVI—XVII asrlardagi ilmiy inqilob tibbiyotni tubdan o'zgartirdi. Vesalius (1514—1564) anatomiya sohasida inqilob yasab, antik davr g'oyalarini tajriba asosida rad etdi. Uning "De Humani Corporis Fabrica" asari tibbiyotda empirik metodning g'alabasini ifodaladi.

Rene Dekart (1596—1650) ning dualizmi tibbiyot falsafasida alohida o'rin egalladi. U inson tanasini mexanizm sifatida ko'rib, ruhni alohida substansiya deb hisobladi. Bu «karteziyan tibbiyot» deb nom olgan yondashuvning asosini shakllantirdi — tana mashinaga o'xshatildi, kasallik esa uning nosozligi sifatida tushunildi. Bu yondashuv tibbiyotni industrializatsiya davrida juda samarali qildi, ammo inson yaxlitligini e'tibordan chiqardi.

William Harvey (1578—1657) qon aylanishini kashf etishi bilan tibbiyot yangi epistemologik asosga — tajribali ilmiy kuzatish va eksperimentga — ko'chdi. Bu kashfiyot nafaqat anatomiyani, balki tibbiyotning butun metodologiyasini o'zgartirdi. Tibbiyotda «isbotga asoslangan» yondashuv zamonaviy davr tibbiyotining poydevori bo'la boshladi.

Iii. Tibbiyot falsafasining asosiy muammolari

3.1. Salomatlik va Kasallik Tushunchasi

Tibbiyot falsafasining markaziy muammolaridan biri — salomatlik va kasallik tushunchalarini to'g'ri ta'riflash. Bu masalani to'liq hal etish qiyin, chunki "sog'lom" va "kasal" tushunchalari faqat biologik emas, balki ijtimoiy, madaniy va shaxsiy jihatlarni ham o'z ichiga oladi.

Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) salomatlikni faqat kasallik va nogironlikning yo'qligi emas, balki to'liq jismoniy, ruhiy va ijtimoiy farovonlik holati deb ta'riflagan. Bu ta'rif muhim falsafiy ifodalash bo'lib, salomatlikni ijobiy holat sifatida belgilaydi. Ammo tanqidchilar bu ta'rif utopik ekanligini ta'kidlaydilar, chunki «to'liq farovonlik» deyarli hech kim uchun erishib bo'lmaydigan ideal holat.

Naturalistik yondashuv (Boorse, 1977) kasallikni biologik funksiyaning me'yordan og'ishi sifatida ta'riflaydi. Bu yondashuv kasallikni ob'ektiv fakt sifatida ko'rib, uni qiymat hukmlari va madaniy ta'sirlardan xoli deb hisoblaydi. Normativistik yondashuv esa (Tristram Engelhardt) kasallik tushunchasi doimo ijtimoiy va qadriyatli muhokamalarni o'z ichiga olishini ta'kidlaydi — nima kasallik hisoblanadi va nima hisoblanmasligini faqat biologiya emas, jamiyat va madaniyat ham belgilaydi.

Masalan, gomoseksuallik 1973 yilgacha AQSh Psixiatrik Assotsiatsiyasining kasalliklar ro'yxatida turgan. Uning olib tashlanishi biologik o'zgarish natijasida emas, balki ijtimoiy-siyosiy o'zgarish natijasida yuz berdi. Bu misol kasallik tushunchasining qanday darajada ijtimoiy jihatdan konstruksiya qilinishini yaqqol ko'rsatib beradi.

3.2. Tibbiy Epistemologiya: Tibbiy Bilimning Tabiati

Tibbiy epistemologiya — tibbiy bilimning qanday shakllanishi, qanday asoslanishi va qanday chegaralarga ega ekanligini o'rganuvchi sohadir. Tibbiyot fani boshqa fanlardan farq qiladigan o'ziga xos epistemik xususiyatlarga ega.

Klinik bilim murakkab tuzilishga ega: u nazariy bilim (patofizologiya, farmakologiya), amaliy ko'nikma (tekshiruv o'tkazish, operatsiya), va klinik muhokama (diagnostik fikrlash, davolash rejasini tuzish) lardan iborat. Karl Popper falsafasi tibbiyotga ham tatbiq etilgan: yaxshi tibbiy nazariya refutatsiya qilish mumkin bo'lgan bo'lishi kerak. Ammo tibbiy amaliyotda nazariya va kuzatishni bir-biridan ajratish ko'pincha qiyin.

"Isbotga asoslangan tibbiyot" (Evidence-Based Medicine — EBM) 1990-larda Gordon Guyatt tomonidan kiritilgan tushuncha bo'lib, hozir tibbiyotdagi asosiy epistemik paradigma hisoblanadi. EBM tibbiy qarorlar ilmiy dalillar, ayniqsa randomizatsiya qilingan klinik sinovlar natijalariga asoslanishi kerak deydi. Ammo EBM ham falsafiy muammolardan xoli emas: statistik dalillar individual bemorga qanday tatbiq etiladi? Populyatsiyadagi o'rtacha natija alohida bemor uchun qanchalik ahamiyatli?

3.3. Shifokor-Bemor Munosabatining Falsafiy Jihatlari

Shifokor-bemor munosabati tibbiyot falsafasining eng muhim mavzularidan biridir. Bu munosabat faqat texnik aloqa emas — u chuqur axloqiy, ijtimoiy va insoniy mazmun kasb etadi.

Tarixan shifokor-bemor munosabatida paternalizm ustuvor bo'lgan: shifokor bilimdon va kuchli, bemor esa passiv va bo'ysunuvchi tomon hisoblangan. Hippokrat an'anasida «birinchi zarar qilma» tamoyili asosiy bo'lgan va shifokor bemorning manfaatini u o'ylagandan yaxshiroq biladigan deb hisoblangan. Bu yondashuv tibbiy autoritarizm uchun zamin yaratgan.

XX asrning o'rtalaridan boshlab bemorning avtonomiyasi (mustaqilligi) tamoyili tibbiy etikada markaziy o'rinni egalladi. 1972 yilda AQSHda bemorlarning huquqlari deklaratsiyasi qabul qilindi. Endi bemor o'zi haqidagi tibbiy qarorlarda faol ishtirokchi hisoblanadi. Informed consent (xabardor roziligi) — bemorning barcha variantlar, xavf-xatarlar va alternativalar haqida to'liq xabardor qilingan holda beradigan roziligi — zamonaviy tibbiy etikaning asosiy elementi.

Ammo avtonomiya tamoyili ham o'z muammolarini keltirib chiqaradi. Qachon bemor to'liq kompetent hisoblanadi? Aqli zaif, bolalar, og'ir depressiya kasallari qanchalik avtonomiyaga egalar? Bu savollar tibbiyot falsafasida dolzarb munozarani davom ettirmoqda.

## Iv. Bioetika: Tibbiyot falsafasining zamonaviy yo'nalishi

### 4.1. Bioetikaning Asosiy Tamoyillari

Bioetika — tibbiyot va biologik fanlar sohasidagi axloqiy muammolarni o'rganuvchi falsafiy fan. U XX asrning ikkinchi yarmida mustaqil soha sifatida shakllandi va hozir tibbiyot falsafasining eng faol rivojlanayotgan yo'nalishlaridan biridir.

Tom Beauchamp va James Childress o'zlarining mashhur "Biomedical Ethics Principles" (1979) asarida to'rtta asosiy printsip ta'kidlaganlar: Avtonomiya (Autonomy) — bemorning o'z haqidagi qarorlarni mustaqil qabul qilish huquqi; Zararmaslik (Non-maleficence) — bemorga zarar yetkazmaslik; Yaxshilik (Beneficence) — bemorning farovonligini oshirishga intilish; Adolat (Justice) — tibbiy resurslarning adolatli taqsimlanishi.

Bu to'rtta tamoyil birgalikda «Georgetown kvadranti» deb ham ataladi va zamonaviy tibbiy etikaning asosi hisoblanadi. Ammo real klinik amaliyotda bu tamoyillar ko'pincha bir-biri bilan ziddiyatga kiradi. Masalan, bemor o'z sog'lig'iga zarar ketiradigan davolash usulini tanlasa, avtonomiya va yaxshilik tamoyillari o'zaro to'qnashadi.

### 4.2. Hayotning Boshi va Oxiridagi Etik Muammolar

Abortning axloqiyligi tibbiyot falsafasidagi eng qizg'in munozara mavzularidan biridir. Bu masalada asosiy savol: homila qachon to'liq insoniy maqomga ega bo'ladi? Turli falsafiy yondashuvlar farqli javoblar beradi. Diniy konservativ yondashuv tug'ilishdan boshlab (hatto undan oldin, urug'lanish paytidan) to'liq maqom tan olinishini ta'kidlaydi. Pragmatik yondashuv esa hushyorlik, og'riq sezish qobiliyati yoki boshqa rivojlanish bosqichlarini mezon sifatida ko'radi.

Eutanaziya va tibbiy jihatdan yordam bilan o'lim (physician-assisted dying) masalasi ham bioetikada jiddiy o'rin egallaydi. Holland, Belgiya, Kanada kabi mamlakatlarda ma'lum sharoitlarda tibbiy jihatdan yordam bilan o'limga ruxsat berilgan. Bu falsafiy muammo insonning o'z hayotini yakunlash huquqi, shifokorning roli va jamiyatning mas'uliyatiga oid chuqur savollarni ko'taradi.

Boshqa tomondan, palliativ tibbiyot falsafasi hayotning oxirida insonning qadr-qimmatini saqlab qolish va og'riqni kamaytirish maqsadida rivojlanmoqda. Palliativ yondashuv hayotni uzaytirish emas, balki sifatini oshirish va inson qadr-qimmatini saqlashni asosiy maqsad deb biladi. Bu yondashuv o'limni insoniy tajribaning tabiiy qismi sifatida ko'radi.

4.3. Genetika, Genom va Yangi Etik Muammolar

Zamonaviy genetikaning rivojlanishi, ayniqsa CRISPR-Cas9 texnologiyasining paydo bo'lishi, tibbiyot falsafasiga yangi o'lcham qo'shdi. Inson genomini tahrirlash imkoniyati insoniyatning o'zi haqidagi tushunchalarini tubdan o'zgartirmoqda.

Somatik gen terapiyasi — faqat bitta bemorning tana hujayrasini o'zgartirish — nisbatan kam munozarali. Ammo germinal liniya tahrirlash — avloddan avlodga o'tadigan o'zgarish kiritish — chuqur falsafiy muammolarni ko'taradi. 2018 yilda Xitoylik olim He Jiankui HIV-ga chidamli bo'lishi uchun embrion genomini tahrirlagan va bu dunyo bo'ylab katta shov-shuvga sabab bo'lgan. Bu ish tibbiyot falsafasida «dizayner bolalar», genetik tabaqalanish va insoniyatning genetik kelajagi haqida jiddiy munozarani boshladi.

Genetik ma'lumotlar maxfiyligi ham muhim etik muammodir. Genome sequencing orqali olingan ma'lumot nafaqat ferd, balki uning butun biologik oilasi haqida ma'lumot beradi. Bu ma'lumotni kim nazorat qilishi kerak? Sug'urta kompaniyalari, ish beruvchilar yoki davlat bu ma'lumotdan foydalanishga haqlimi? Bu savollar hali aniq hal qilinmagan.

V. Sun'iy intellekt va zamonaviy tibbiyot falsafasi

5.1. Sun'iy Intellektning Tibbiyotdagi O'rni

Sun'iy intellektning (SI) tibbiyotga kirib kelishi tibbiyot falsafasiga yangi va murakkab savollarni olib keldi. Hozirda SI diagnostika, prognoz va davolash rejalashtirishda muhim rol o'ynamoqda. Deep learning algoritmlari ba'zi sohalarda (radiologiya, patalogiya, dermatologiya) shifokorlar bilan teng yoki undan yuqori aniqlikda ishlaydi.

Ammo bu progress falsafiy muammolarni ham keltiradi. «Qora quti» muammosi: ko'p SI tizimlari qanday qarorga kelganligini tushuntira olmaydi. Bu tibbiy epistemologiya uchun jiddiy muammo — shifokor nima uchun davolashni tushuntira olishi kerak. SI tasdiqlagan diagnostikani shifokor «ishonch bilan» tasdiqlash uchun qanday asosga ega bo'lishi kerak?

SI ning tibbiyotga kirib kelishi shifokorlik kasbining o'zini qayta ta'riflash zaruratini ham keltirib chiqaradi. Agar diagnoz algoritm tomonidan qo'yilsa, shifokorning vazifasi nima? Ko'pchilik mutaxassislar shifokorning asosiy qiymati texnik bilimda emas, balki empatiya, muloqot va insoniy yondashuv qobiliyatida ekanligini ta'kidlamoqda.

5.2. Tibbiyotda Mas'uliyat Va Xatolik Muammolari

Tibbiy xato tibbiyot falsafasidagi eng og'ir mavzulardan biridir. Statistikaga ko'ra, AQSHda yiliga 250,000 dan ortiq bemor tibbiy xato natijasida vafot etadi — bu o'lim sabablarining uchinchi o'rnida turadi. Bu ma'lumot tibbiy tizim va shifokorlik professiyasining mas'uliyati haqida chuqur o'ylashga undaydi.

Tibbiy xatoning falsafiy tahlili uni tushunish uchun turli modellar taklif qiladi. «Individual model» xatolarni shaxsiy e'tiborsizlik yoki malakasizlik natijasi deb ko'radi va jazo choralarini tavsiya etadi. «Tizimli model» esa xatoni ko'proq tizimning muammosi sifatida ko'rib, tizimni takomillashtirish orqali xatolarni kamaytirishga qaratilgan. James Reason ning «Shveytsariya pishloq modeli» ikkinchi yondashuvni ifodalab, tibbiy xatolarning ko'p qatlamli tizim nuqsonlari orqali amalga oshishini tushuntiradi.

SI ning tibbiyotga kirib kelishi mas'uliyat masalasini yanada murakkablashtirdi. SI tizimi noto'g'ri diagnoz qo'ysa, kim mas'ul? Texnologiya ishlab chiqaruvchimi, shifokormi yoki kasalxonami? Bu savollar hali qonunchilik nuqtayi nazaridan ham, falsafiy nuqtayi nazaridan ham to'la hal etilmagan.

## Vi. O'zbekistonda tibbiyot falsafasi

### 6.1. O'zbekiston Tibbiyot Falsafasining Tarixiy Ildizlari

O'zbekiston tibbiyot falsafasining boy tarixiy merosi mavjud. Abu Ali ibn Sino — Buxoro yaqinida tug'ilgan — nafaqat Sharq, balki butun jahon tibbiyoti va falsafasining ulug' siymosi. Uning merosi faqat tarixiy emas, balki hozirgi kunda ham falsafiy ahamiyatga ega.

Ibn Sinoning kasallikka munosabati zamonaviy tibbiyot falsafasidagi yaxlit (holistic) yondashuvni oldindan ko'rgan. U kasal tanani emas, balki kasal insonni davolash haqida yozgan. Uning ruh va tana bir butunligi haqidagi ta'limoti psixosomatik tibbiyotning asosini ifodalaydi. Ibn Sinoning etik yondashuvi ham muhim: u shifokorning bemorga nisbatan axloqiy mas'uliyatini alohida ta'kidlagan.

Beruni (973—1048) ham o'z davrida tibbiy bilimning metodologiyasi va tabiatini o'rgangan buyuk allomadır. Uning empirik yondashuvi va turli madaniyatlar tibbiy an'analarini qiyosiy o'rganishi tibbiyot falsafasidagi komparativistik metodologiyaning dastlabki namunasidir.

### 6.2. Zamonaviy O'zbekistonda Tibbiyot Etikasi Va Falsafiy Taraqqiyot

Zamonaviy O'zbekistonda tibbiyot tizimi isloh qilinib, yangi falsafiy asoslar shakllanmoqda. Toshkent davlat tibbiyot universiteti va boshqa tibbiy ta'lim muassasalarida bioetika va tibbiyot falsafasi o'quv dasturlariga kiritilgan.

O'zbekistonda tibbiy ta'limni modernizatsiya qilish jarayonida tibbiyot falsafasining roli tobora oshib bormoqda. Tibbiyot talabalari nafaqat klinik ko'nikmalar, balki etik fikrlash, bemorga insoniy munosabat va falsafiy tahlil qobiliyatlarini ham egallashlari zarur.

Milliy qadriyatlar va zamonaviy bioetika tamoyillarining uylashuvi O'zbekiston tibbiyot falsafasi uchun muhim muammodir. Jamoa madaniyatimiz va oilaning markaziy roli, diniy qadriyatlarimiz va zamonaviy meditsina — bularning barchasini uyg'un holda ko'rib chiqish O'zbekiston kontekstida tibbiyot falsafasining o'ziga xos vazifasidir.

## Vii. Xulosa

Tibbiyot falsafasi zamonaviy ilm-fan va amaliyotning eng muhim va dolzarb yo'nalishlaridan biridir. U tibbiy bilimning asoslarini, kasallik va salomatlik tushunchalarini, shifokor-bemor munosabatini va zamonaviy texnologiyalarning etik oqibatlarini o'rganib, tibbiyot professiyasini chuqurroq anglashga yordam beradi.

Maqolada ko'rsatilganidek, tibbiyot falsafasi antik davrdan buyon rivojlanib kelib, hozirgi kunda yangi va murakkab muammolar bilan to'lishib bormoqda. Sun'iy intellekt, genomika, global pandemiyalar va tibbiy resurslarning cheklanganligi — bularning barchasi yangi falsafiy tahlilni talab etadi.

O'zbekiston tibbiyot falsafasida Ibn Sino merosini zamonaviy bioetika tamoyillari bilan uyg'unlashtirish muhim vazifa bo'lib turibdi. Milliy tibbiyot falsafasi maktabini shakllantirish — bu nafaqat akademik vazifa, balki O'zbekiston tibbiyotining sifatini oshirish va shifokorlarning etik madaniyatini yuksaltirish uchun zaruriy shartdir.

Tibbiyot falsafasini chuqur o'rganish shifokorlarga va tibbiyot talabalari uchun quyidagilarni beradi: Klinik qarorlar qabul qilishda etik va mantiqiy asoslarni mustahkamlash; Bemorga yaxlit, insoniy yondashuvni shakllantirish; Zamonaviy tibbiy texnologiyalarning oqibatlarini tanqidiy baholash; O'z professiyasining chuqur ma'nosini anglash.

Xulosa qilib aytganda, tibbiyot falsafasi — bu shifokor uchun faqat qo'shimcha bilim emas, balki uning kasbi va hayotiy pozitsiyasining asosi. Sog'lom jamiyat uchun nafaqat texnik jihatdan malakali, balki falsafiy va etik jihatdan ham yetuk shifokorlar zarur.

**Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Ibn Sino. Al-Qonun fit-tibb (Tibbiyot Qonunlari). Toshkent: Fan nashriyoti, 1996.
2. Beauchamp T., Childress J. Principles of Biomedical Ethics. Oxford University Press, 2019.
3. Boorse C. Health as a Theoretical Concept. Philosophy of Science, 1977.
4. Wulff H., Pedersen S., Rosenberg R. Philosophy of Medicine: An Introduction. Blackwell, 1990.
5. Guyatt G. Evidence-Based Medicine: A New Approach to Teaching the Practice of Medicine. JAMA, 1992.
6. Engel G. The Need for a New Medical Model. Science, 1977.
7. Reason J. Human Error. Cambridge University Press, 1990.
8. Karimov I.A. Sog'lom avlod — O'zbekiston kelajagi. Toshkent: O'zbekiston, 1998.
9. Nordenfelt L. On the Nature of Health: An Action-Theoretic Approach. Kluwer, 1995.
10. Pellegrino E., Thomasma D. The Philosophy of Medicine Reborn. Notre Dame University Press, 2008.
11. Sulaymonov R. O'zbekistonda bioetika rivojlanishining asosiy yo'nalishlari. ToshTibbiyotU ilmiy jurnali, 2022.
12. Topol E. Deep Medicine: How Artificial Intelligence Can Make Healthcare Human Again. Basic Books, 2019.